

נותן שאחר שבא יין לפניו בשעת ברכת המזון שיברך עליו¹⁹, וב"ש סברי שאחר שבא היין לשתות אין מטריחין אותו להניחו לברכת המזון, דסבירא להו אליבא דההוא תנא דלית ביה מצוה כולי האי שיהא צריך למנוע ממנו לשתות מכיון שנתן דעתו לשתות.

ואע"פ שאמרו כאן ש"מ ברכה טעונה כוס, הגאונים ז"ל סומכין על מה שדחו האמוראים האחרונים²⁰ דלא אמרי' ברכה טעונה כוס²¹ הרי²² העמידו²³ ברית' זו כב"ש מדקתני מברך על המאור ועל הבשמים. ואליבא דב"ש הוא דתני האי תנא ברכה טעונה כוס כדאית' בברכות בפ' אלו הדברים²⁴. דאלו ב"ה לא סבירא להו ברכה טעונה כוס אלא למצוה בלבד אם בא להם יין בתוך המזון או לאחר המזון דוק' כפי גרסת הספרים המדוקדקים, אבל שיהא צריך לחזור אחריו כדרך שמחזירין על המצוה אין לנו. ועוד כתבנו עיקר דבר זה במקומו בפר' אלו דברים.

קו, א. [הא דאמרי' ביום מאי¹ אמ' רב יהודה בורא פרי הגפן, וקרו ליה קדושא רבה, תמה הוא אמאי קרו ליה קדושא רבה כי מה ענין]² קדוש כיון שאינו מברך אלא ברכה של בורא פרי הגפן בלבד³, אם תאמר שהיא כעין זכר של קדוש אינו ענין ללמוד אותו מן הכתוב, שענין זה של זכר מתקנת חכמים הוא⁴ ואין סומכין אותו לכתוב⁵. ונראה שאין ברכה של בורא פרי הגפן זו אלא שיהא אדם קובע סעודתו על היין בשבתות וימים טובים⁶, וקורין אותו קדוש שסומך בה סעודתו כמו שסומכין אותה על הקדוש⁷, ומצוה זו של קביעות היין סמכו אותה על הכתוב.

ואם נאמר כן לא בסעודה ראשונה של יום הוא צריך לברך בורא פרי הגפן אלא אף בסעודה שניה, שלא מתורת קדוש ממש היא שתאמר כבר יצא חובת היום בקדוש. והרב

הל' שבת פכ"ט הל' י"ג—י"ד. ¹⁹ בזה מתיישב מה שהקשה בשלטי הגבורים על הרי"ף לקמן שם אות א' ממ"ש הרי"ף בפ' א"ד (ברכות סי' קצ"ח) מי שאין לו אלא כוס אחד וכו', עי"ב. ²⁰ לקמן שם. ²¹ עי' גם בחי' הרשב"א ברכות נ"ב א' ד"ה ולענין, ובתשובותיו ח"א סי' שמ"ב, ובסוף התשובה הביא מ"ש הרמב"ן, ועי' גם במהר"ם חלאוה לקמן שם ד"ה אמר לו שזכר דעת הרשב"א, ועי"ש בסוף הדיבור סמך לסברת הרמב"ן. וכ"כ במאירי כאן ולקמן שם שהברכה טעונה כוס למצוה אבל לא לעיכוב. וכ"ד הראב"ד בהשגותיו על המאור ברכות שם, תמים דעים סי' ר"מ. ²² נ"ל : והרי. ויותר נראה שיש כאן ערבוב שורות בט"ס, וכך צ"ל : והגאונים ז"ל סומכים על מה שדחו האמוראים האחרונים דלא אמרי' ברכה טעונה כוס, ואע"פ שאמרו כאן ש"מ ברכה טעונה כוס, הרי העמידו וכו'. ור' לשון חי' הר"ן. ²³ להלן ק"ו רע"א. ²⁴ נ"ב א'. שאמרו שם : וסברי ב"ש ברכת המזון טעונה כוס וכו'.

¹ לפנינו גוסף : מברך. ² בכתה"י מחוק אבל קריא. ³ וברכה זו ברכת הנהנין היא ולא מענין קידוש. ⁴ אע"פ שקידוש היום דבר תורה, היינו קידוש הלילה ולא קידוש היום, שהשבת מתקדשת פעם אחת בכניסת היום, ר' רמב"ן עה"ת שמות כ' ח'. ⁵ עי' בר"ן שפירש שבקידוש היום עשו חכמים זכר לקידוש והדרשא אסמכתא בעלמא היא. וכן צ"ל בד' רבינו יונה המובאת להלן. ונראה שמשמע לו לרבינו שאין חכמים אומרים מקור לתקנתם מדרשת הפסוק אלא אם כן באו לתקן דין חדש מדבריהם, אבל אם לא התכוונו בקידוש של יום אלא לעשות זכר לקידוש של לילה לא היו סומכין אותו לכתוב. ⁶ רבינו משווה חובת קידוש של יו"ט ביום לזו של שבת, כד' הרמב"ם בפכ"ט מהל' שבת הכ"א, ועי' במהר"ם חלאוה כאן שכ' שנראה לו עיקר שיו"ט אין בו קידוש היום ביום כלל, וגסתייע מן התוספתא ברכות פ"ג (לפי גירסא שלפנינו), עיין בדבריו, ועי' בשד"ח ח"ד כללים מערכת הקוף כלל ד'. ⁷ וכמו כן במהר"ם חלאוה רד"ה ביום מאי : „ואע"ג דאין בה זכר לקדוש כלל כיון שהיא קודם סעודה ובפריסת מפה כקדוש הלילה קרו ליה קדושא רבה". ועי' במאירי שהברכה נתקנה להיות סעודתו חשובה כשהיא נקבעת על היין, וכדעת רבינו, רק שכתב שלכך קורין אותו קידוש שיהא היום מתקדש על ידו, עי"ב. והיינו, שהיום מתקדש בסעודה הנעשית חשובה בשביל היין. ועי' גם בתוס' רי"ד (מהד' תליתא ד"ה ליקדיש)

ר' משה בר' מימון ז"ל⁸ כתב כך, שצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על שתי ככרות, אלא שבמקום אחר⁹ כתב ומצות לברך על היין קודם שיסעוד סעודה שנייה, ולא ידענו אם דעתו למעט את השלישית¹⁰. ומשם הרב ר' יונה ז"ל מצאתי שהוא אומר שלא מצינו שיהיה חייב לקדש אלא פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה כדאמרי' זכור את יום השבת אין לי אלא בלילה וכו', וכיון שקדש ביום כבר יצא ידי קדוש מכל היום¹¹. ואם הוא מדין קדוש ממש כמו שהוא אומר דין הקדוש הוא שלא יהא צריך לקדש אלא פעם אחת ושל לילה פוטר את של יום¹², שהכל הוא יום אחד, וכן אמרו¹³ מי שלא קדש בערב השבת מקדש והולך כל היום כולו, וכן הוא באמת שאין לשון קדוש אלא באותו המברכין בלילה לא במה שמברכין ביום שאינו אלא ברכת היין בלבד כמו שאמרנו. ושם מפני שקראו אותו חכמים קדושא רבה רצונם לעשות אותו כענין קדוש שיהא קדוש אחד פוטר כל היום. אבל אנו לא ידענו טעם למה קראו אותו קדושא רבה אלא מפני שהוא קדם שיאכל כדין קדוש, ומפני זה לא היה להם לקרותו רבה ודין שיקרא קדושא זוטא¹⁴. והרב מורי נ"ר אמר לי שהוא סוד נעלם.

והכלל שאם הוא מענין קדוש דיום בפעם [אחת] ביום, ואם הוא מענין לקבוע סעודתו על היין הוא צריך לברך בכל סעודה¹⁵. והמובן לנו מסוגית הגמ' שיה(י)א לקבוע סעודתו על היין. ואם כן הרי היא בכלל ברכת הלחם וברכת היין שאם יצא אינו מוציא¹⁶, ואינה כברכת היין של קדוש היום¹⁷ שאע"פ שיצא מוציא¹⁸, ואף כשלא יצא אינו רשאי לברך אותה אלא אם כן ישתה הוא מן (הדין) [היין], כענין שאמרו¹⁹ לא יפרוס אדם פרוסה לאורחים אלא אם כן אוכל עמהם²⁰. ולפי שטה זו פשוט הוא שאין לאסור עליו אכילה

ובפסקי הרי"ד. 8 הל' שבת פ"ל ה"ט. ועיי"ש גם בהל' י'. 9 הל' שבת פכ"ט ה"י. 10 עי' בטור א"ח סי' רצ"א שכ' שד' הרמב"ם היא שצריך לקדש בסעודה ג', וכן במאירי כאן בשם גדולי המתבררים (=הרמב"ם) שקידוש היום צריך בכל סעודה שביום. אבל מרן בכ"מ הל' שבת פ"ל שם ובב"י שם כ' שאין במשמע מהרמב"ם רק שישתה יין בתוך הסעודה, ונסתייע מלשון הרמב"ם בפכ"ט שם, עיין בדבריו, וכן דעת הרדב"ז בתשו' ב' אלפים סי' ק"ד, וכתב שלשון קידוש לחוד ולשון קובע לחוד, וכן בב"ח שם בשם מהר"ם אלשקר. ורבינו נראה כמסתפק בד' הרמב"ם. ועי' בש"ע א"ח סי' רצ"א ס"ד ובמפרשים. 11 עי' בט"ז א"ח שם ס"ק ג'. ועיי"ג בתשו' הרדב"ז שם. 12 ולא היו חכמים מתקנים לחזור ולקדש את היום המקודש כבר. 13 לקמן ק"ז רע"א. 14 ושאר פירשו שקראוהו רבה לכנוי, לפי שקטן הוא, עי' תוס' רי"ד, מכתם ור"ן, ועוד. ועי' טעם אחר ברש"י ורשב"ם כאן. 15 י"ל אם ר"ל בכל סעודה של פת ואפילו בסעודה ד', או רק בסעודה ג'. 16 ר' ר"ה כ"ט סע"א. 17 בכניסתו. 18 ר"ה כ"ט רע"ב. 19 דעת רבינו שרק בברכת בפה"ג של קידוש הלילה הוא שמוציא אחרים אע"פ שאינו נהנה, אבל לא בקידוש של יום, שכל עיקרו לא נתקן אלא בשביל הסעודה, ודומה לברכת המוציא של שבת של כל שלשת הסעודות שאינו מוציא אחרים אם אינו אוכל עמהם, עי' בש"ע א"ח סי' קס"ז ס"כ. וכן ד' המרדכי מובא בב"י א"ח סי' רע"ג ד"ה ומ"ש דאע"ג וכו'. אבל מן התוס' כאן ד"ה הוה, מתבאר שאפילו בקידוש היום של שבת בשחרית יכול להוציא אחרים אף אם אינו נהנה. וכ"כ בב"י שם בשם רבינו ירוחם, והוכיח כן מדברי הרי"ף והרא"ש, עיי"ב, וכ"פ רמ"א בא"ח סי' רע"ג ס"ד. ועיי"ש בט"ז ס"ק ג' שפירש בקידוש של שחרית שעיקרו לא נתקן בשביל הנאה אלא מצוה עליו כשאר מצות, ולכן הוא מוציא אחרים אע"פ שאינו נהנה, כקידוש של לילה. והיינו שחולקים הראשונים בגדר קידוש של יום אם כל עיקרו אינו אלא בשביל השתיה, או שהעיקר היא הברכה וכקידוש של לילה שהשתיה היא טפלה למצות קידוש היום. ובשאלות פ' יתרו שאלתא נ"ד (מובא כאן ברשב"ם): "אמר רב יהודה בורא פרי הגפן, אתווי כסא דחמרא וברוכי בורא פרי הגפן ומישתא משום כבוד שבת". הרי שסובר שקידושא רבה לכבד את היום הוא בא. ועיי"ג בתוס' לקמן קי"ג א' ד"ה דמשייר בשם ר"י. ועי' בטוש"ע א"ח סי' רע"א

אברהם

בפירות ובמיני תרגימא ²⁰ קדם קדוש זה של יום ²¹, שאינו קדוש אלא לקבוע סעודתו על היין כמו שאמרנו, שהיום כבר נתקדש בקדוש הלילה. והרב ר' משה ז"ל ²² אומ' שאסור לו לטעום כלום קדם קדוש זה ²³, ואינו כלום ²⁴.

קו, ב. [הא דאמר' הנוטל ידיו לא יקדש] ¹, רבנו שמואל ז"ל ² פירשה משום הסח הדעת, דכיון ששתיית היין של קדוש אינו צריך נטילת ידים משום הסח הדעת אלא [אם] כן היו ידיו מלוכלכות ³, כדקימ' לן ⁴ הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, הוא (לא) [לה] הפסק' וצריך ליטול ידיו פעם אחרת, ולפיכך לא יקדש כדי שלא יפסול הנטילה הראשונה. ומאי דאמר' דזמנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא וזמנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ⁵, לומר שאחר שהיה נמלך על השלחן אם יקדש על זה או על זה ודאי כבר נטל ידיו, ואם כן נלמוד שלא היה חושש שיהיה הקדוש הפסק בנטילת ידיו ⁶, ולא מכח הלכה אלא מסברא שאין בזה משום הפסק.

אבל הרב בעל המאור ז"ל ⁷ פירש נטל ידיו לא יקדש, שעל ידי שאין נטילת ידים אלא לאכילה כשנטל ידיו נתן דעתו לאכול והוא כמי שהתחיל באכילה ושוב אינו ראוי לקדש, כסבריה דרב דאמ' טעם אינו מקדש, אבל אחרים מקדשין לו. וכשאמרו זימנין דחביבא ליה ריפתא וכו', לומר שהקדוש עצמו צריך נטילת ידים לפעמים כגון שרצה לקדש על הפת, ואם כן אין הנוטל ידיו פוסל עצמו מן הקדוש משום התחלת אכילה שאף הקדוש עצמו [צריך נטילת ידים, וזו דחיה הגונה. וכל שכן שאחרים ⁸ שפסקו הלכה טעם מקדש שאין לומר כלל הנוטל ידיו לא יקדש. גם יש סמך לפירוש הזה בירוש' במסכת שבת פר' ראשון ⁹: ולא לאכול. התחלת אכילה אי זהו ¹⁰, רב אחא ר' חגינא בשם רב ¹¹ משיטו

ס"ד שהגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש בעצמו כמלא לוגמיו לא יצא. ועי' בהעמק שאלה שם אות ד' שפירש בדעתם שעיקר הקידוש ביום משום כבוד שבת הוא בא, ועיקר כבוד הוא השתיה, וה"ה בקידוש של לילה יש בו גם כן משום כבוד ליל שבת, ומש"ה בעינן שישתה המקדש בעצמו שיהא בו אותו הכבוד, עיין בדבריו. ואע"פ שתפס רבינו גדר הקידוש ביום כברכת הגאה, מ"מ לא מצאנו שחייבו חכמים כל אחד מבני הבית בשיעור שתיה, רק תיקנו שתהיה הסעודה קבועה על היין וכל בני הבית יוצאים בשתיית בעל הבית. ²⁰ מן הסתם כל מיני תרגימא במשמע, אף של ה' מינים. ²¹ לפי שיטת רבינו נראה שקידוש של יום אינו אלא במקום קביעת סעודה גמורה על הפת, ועי' בש"ע א"ח סי' רע"ג ס"ה, ועי"ש בבה"ל של המ"ב ד"ה כתבו ובחי' רעק"א למג"א ס"ק י"א. ²² הל' שבת פכ"ט ה"י. ²³ וכן היא דעת הרי"ד, וכ"פ בטוש"ע א"ח סי' רפ"ט ס"א. ²⁴ עי' ראב"ד בהשגות שם ובמ"מ שם. ועי"ג במאירי, ר"ן ומהר"ם חלאוה.

1 בכתה"י מחוק. 2 עי' רשב"ם ורש"י ד"ה נטל, ועי' אוצה"ג עמ' 108. 3 עי' תוס' חגיגה י"ח ב' ד"ה הנוטל. 4 תולין ק"ו א' וש"ב. 5 לפנינו הסדר להיפך — ריפתא ואח"כ חמרא. 6 וכן במאירי: "שכשהיה מתחיל לישב בשלחן עדיין היה פוסת על איזה מהם יקדש, וודאי אחר שכן כבר נטל, שמא יקדש על הפת, ואעפ"י כן הי' נמלך לפעמים לקדש על היין". ובתוס' ד"ה מקדש, פירשו לדרך הרשב"ם שהיה נוטל על דעת לקדש על הפת ואח"כ לפעמים היה נמלך ומקדש על היין. ופירוש זה אינו מתקבל לפי הסדר שבנוסח רבינו שנקט חמרא לפני ריפתא. בעצם לשון הרשב"ם אין להעמיס פירושים אלו שכתבו הראשונים, עיין ברשב"ם שפירש את הראיה ממה שהיה רב מקדש על הפת, ובתוס' הקשו לפירוש שאין לדמות קידוש שעל היין לקידוש שעל הפת, אבל הראשונים פירשו מה שפירשו רק לפי דרכו. 7 עי' במאור כאן, דף כ"א ב' בד' וילנא. 8 נ"ל: שאחר. 9 ה"ב, ז' רע"א. 10 לפנינו: איזו היא, וכן נכון. 11 לפנינו: ר' אחא ר' בא בשם ר', ובמהר"ם חלאוה: רב אחא בר חנינא בשם רב.